

SYSTEMY EDUKACJI W EUROPIE – STAN OBECNY I PLANOWANE REFORMY

ESTONIA

1. Populacja uczących się i język nauczania

1 stycznia 2003 r. liczba osób w wieku do 29 lat wynosiła 522 714 (38,5% ludności), a w wieku objętym kształceniem obowiązkowym (7-16 lat) – 167 948. Językiem nauczania jest język estoński lub rosyjski. Na początku roku szkolnego 2004/05 istniało 519 szkół obowiązkowych i gimnazjów z językiem estońskim jako językiem nauczania, 85 szkół obowiązkowych i gimnazjów z językiem rosyjskim oraz 21 szkół, w których lekcje były prowadzone w języku estońskim i rosyjskim. W roku szkolnym 2003/04, w szkolnictwie zawodowym grupy z językiem rosyjskim stanowiły 34,6% ogółu uczniów; w szkolnictwie wyższym język estoński był językiem wykładowym dla 87,4% studentów, język rosyjski dla 10,6% studentów, a język angielski dla 2% studentów.

2. Administracja i finansowanie edukacji

Większość uczniów uczęszcza do szkół publicznych finansowanych przez państwo: w roku szkolnym 2003/04 95,9% uczniów uczęszczało do szkół gminnych, 2,1% do szkół państwowych, a 2% do szkół prywatnych. Szkoły prywatne należą do osób fizycznych lub prywatnych osób prawnych. Koszty wynagrodzeń nauczycieli i podręczników są pokrywane przez budżet państwa, natomiast w szkołach prywatnych uczniowie płacą czesne. Wszystkie zajęcia pozaszkolne wykraczające poza obowiązkowy program nauczania w szkołach państwowych, gminnych i prywatnych są finansowane przez samorząd lokalny lub rodziców.

Ogólnokrajowe standardy kształcenia na różnych poziomach ustala rząd Republiki (*Vabariigi Valitsus*). Ministerstwo odpowiada za opracowywanie i wdrażanie polityki edukacyjnej oraz nadzoruje szkoły obowiązkowe i średnie na szczeblu krajowym. Samorządy okręgów (*maavalitsus*) nadzorują na szczeblu regionalnym placówki przedszkolne i szkoły oraz zapewniają w pewnym zakresie poradnictwo i opiekę psychologiczną, natomiast samorządy lokalne (*vallavalitsus*, *linnaavalitsus*) prowadzą placówki przedszkolne, szkoły obowiązkowe i średnie.

Przeprowadzanie szkolnych inspekcji należy do zadań departamentu ds. monitorowania (*järelevalve osakond*) w Ministerstwie Edukacji i Nauki oraz inspektorów z wydziałów edukacji samorządów okręgowych.

3. Edukacja przedszkolna

Edukacja przedszkolna w Estonii nie jest częścią systemu szkolnego. Obejmuje wszystkie publiczne i prywatne placówki przedszkolne (*Koolieelne lasteasutus*), które zapewniają opiekę i prowadzą edukację przedszkolną dla dzieci w wieku od roku lub starszych do czasu przejścia do szkoły podstawowej. Rodzice pokrywają część kosztów. W 2002 r. do placówek przedszkolnych uczęszczało 64% dzieci w wieku od roku do 6 lat, a w grupie wiekowej poniżej 3 lat odsetek ten wynosił 33%.

4. Kształcenie obowiązkowe

a) Etapy

<i>Põhiharidus</i> (kształcenie na poziomie podstawowym i średnim I stopnia)
--

Wiek: 7-15 lat

Kształcenie jest obowiązkowe do czasu ukończenia *Põhiharidus* (szkoły podstawowej i średniej I stopnia) lub do osiągnięcia wieku 17 lat.

b) Kryteria przyjęć

Naukę w szkole rozpoczynają obowiązkowo dzieci, które osiągnęły wiek 7 lat przed 1 października danego roku. Samorządy lokalne są zobowiązane zagwarantować miejsce w szkole każdemu dziecku. Szkoły muszą zapewnić miejsca dla wszystkich dzieci w swoim rejonie. Rodzice mogą zapisać swoje dziecko do dowolnej szkoły, jeśli jest w niej miejsce. Kształcenie obowiązkowe jest bezpłatne.

c) Dzienny/tygodniowy/roczny wymiar zajęć

Rok szkolny musi obejmować co najmniej 175 dni nauki (35 tygodni) i rozpoczyna się 1 września. Tygodniowy wymiar zajęć zależy od klasy i wynosi 20 lekcji trwających 45 minut w pierwszej klasie i 34 lekcje w ostatniej klasie. Nauka trwa pięć dni w tygodniu.

d) Wielkość klas/podział uczniów na klasy

W roku 2002/03 na 1 nauczyciela przypadało 12,6 ucznia. Zgodnie z przepisami klasy szkoły obowiązkowej mogą liczyć maksymalnie 24 uczniów (ten wymóg będzie stopniowo wprowadzany od roku szkolnego 2004/05), a klasy gimnazjum – 36 uczniów. Klasy są mieszane i składają się z uczniów w tym samym wieku. W klasach I-VI większości przedmiotów uczy jeden nauczyciel (zależnie od potrzeb szkoły i przygotowania nauczyciela), a w klasach VII-XII lekcje prowadzą nauczyciele poszczególnych przedmiotów.

e) Programy i treści nauczania

Każda szkoła opracowuje własny program nauczania, opierając się na ogólnokrajowej podstawie programowej, która zawiera m.in. listę przedmiotów obowiązkowych (takich samych dla wszystkich uczniów). Nauczyciele mają swobodę w doborze metod nauczania i podręczników.

f) Ocena, promocja i kwalifikacje

Nauczyciele oceniają uczniów przez cały rok szkolny (na podstawie prac pisemnych i odpowiedzi ustnych oraz prac praktycznych). Oceny wystawia się na zakończenie pełnej sesji zajęć szkolnych lub jej części (pod koniec lub w połowie semestru) oraz na zakończenie roku szkolnego. Zasadniczo uczniowie przechodzą do następnej klasy, jeżeli otrzymali oceny ze wszystkich przedmiotów obowiązkowych i żadna z tych ocen nie jest „niedostateczna”. Przepisy zezwalają jednak również na promocję – za zgodą nauczyciela – tych uczniów, którzy otrzymali jedną lub dwie oceny „niedostateczne”. Uczniowie mający trudności w nauce mogą powtarzać klasę. Warunkiem ukończenia kształcenia obowiązkowego jest zdanie trzech końcowych, centralnie przygotowywanych egzaminów wewnętrznych (ocenianych przez nauczycieli), po których uczniowie otrzymują świadectwo ukończenia szkoły (*Põhikooli lõputunnistus*).

5. Szkolnictwo średnie II stopnia i policealne

a) Rodzaje kształcenia

<i>Üldkeskharidus, gümnaasium</i> (kształcenie ogólne na poziomie średnim II stopnia)	Wiek: 16-18 lat
<i>Kutsekeskharidus põhihariduse baasil</i> (kształcenie zawodowe na poziomie średnim II stopnia)	Wiek: 16-18/19 lat
<i>Kutsekeskharidus keskhariduse baasil</i> (kształcenie zawodowe na poziomie policealnym)	Wiek: 19-21 lat

b) Kryteria przyjęć

Do ogólnokształcących i zawodowych szkół średnich II stopnia przyjmuje się na podstawie świadectwa ukończenia kształcenia obowiązkowego. Uczniowie mogą ubiegać się o przyjęcie do wybranej szkoły. Przyjęcia do policealnych szkół zawodowych odbywają się na podstawie świadectwa ukończenia szkoły średniej II stopnia.

c) Programy i treści nauczania

Ogólnokształcące szkoły średnie II stopnia opracowują własne programy nauczania, zgodnie z ogólnokrajową podstawą programową. Przedmioty obowiązkowe stanowią 70% treści nauczania.

Struktura programu nauczania w szkołach zawodowych (liczba oraz proporcje przedmiotów ogólnych i zawodowych) zależy od dziedziny kształcenia i wymaga zatwierdzenia przez Ministerstwo Edukacji. Z minimalnej liczby 120 tygodni nauki przewidzianych w programie nauczania zawodowej szkoły średniej II stopnia, na przedmioty ogólne należy przeznaczyć 50 tygodni, z których 32 tygodnie są obowiązkowe i wspólne dla wszystkich uczniów.

Nauczyciele mogą samodzielnie dobierać metody nauczania i podręczniki.

d) Ocena, promocja i kwalifikacje

Uczniów ocenia się w taki sam sposób, jak w ramach kształcenia obowiązkowego. Warunkiem ukończenia ogólnokształcącej szkoły średniej II stopnia jest zdanie pięciu egzaminów (*gümnaasiumi lõpueksamid*). Trzy z nich muszą być zewnętrznymi egzaminami państwowymi (*riigieksam*), przy czym jeden z nich (z języka ojczystego) jest obowiązkowy, natomiast dwa pozostałe uczniowie wybierają sami z listy przedmiotów. Dwa fakultatywne egzaminy mogą być egzaminami wewnętrznymi. Uczniowie, którzy zdali te egzaminy, otrzymują świadectwo ukończenia szkoły (*Gümnaasiumi lõputunnistus*) i państwowe świadectwo egzaminacyjne (*riigieksamitunnistus*). Na zakończenie nauki w szkole zawodowej uczniowie obowiązkowo przystępują do egzaminów, które obejmują państwowe egzaminy zawodowe, i otrzymują świadectwo ukończenia średniej szkoły zawodowej (*lõputunnistus põhihariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta*). Młodzież posiadająca świadectwo ukończenia ogólnokształcącej szkoły średniej II stopnia może ukończyć ten cykl kształcenia w krótszym czasie i otrzymać świadectwo *lõputunnistus keskhariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta*.

6. Szkolnictwo wyższe

a) Rodzaje uczelni

Istnieją dwa rodzaje uczelni: uniwersytety, prowadzące studia akademickie, i wyższe szkoły zawodowe, prowadzące studia zawodowe (*rakenduskõrgharidus*). Studia zawodowe mogą być również prowadzone przez uniwersytety oraz placówki kształcenia zawodowego działające na podbudowie szkoły średniej (szkoły policealne).

b) Warunki wstępu

Warunkiem ubiegania się o przyjęcie na studia jest posiadanie świadectwa ukończenia szkoły średniej uzyskane w Estonii lub równoważnego świadectwa zagranicznego. Warunki i procedury przyjęć określają poszczególne uczelnie. Liczbę miejsc na studiach finansowanych z budżetu państwa w uczelniach państwowych, gminnych i prywatnych ustala się w wyniku uzgodnień z Ministerstwem Edukacji i Nauki. Każda uczelnia ma prawo oferować pewną liczbę dodatkowych miejsc, ale studenci przyjęci na te dodatkowe miejsca są zobowiązani do płacenia czesnego.

c) Kwalifikacje

Absolwentom wyższych studiów zawodowych (*rakenduskõrgharidusõpe*) (trwających od 3 do 4,5 lat) wydaje się dyplom (*diplom*) oraz suplement do dyplomu (*akadeemiline õiend*) w języku estońskim i angielskim. Po ukończeniu studiów uniwersyteckich, tj. *bakalaureuseõpe* (od 3 do 4 lat), *magistriõpe* (od roku do 2 lat), *integreeritud bakalaureuse-ja magistriõpe* (6 lat) i *doktoriõpe* (od 3 do 4 lat) absolwenci otrzymują dyplomy (*diplom*) potwierdzające ukończenie odpowiednich studiów lub przyznające tytuł zawodowy/stopień naukowy oraz suplement do dyplomu (*akadeemiline õiend*) w języku estońskim i angielskim. (Absolwenci *bakalaureuseõpe* otrzymują suplement w języku angielskim jedynie na życzenie).

7. Kształcenie specjalne

We wrześniu 2003 r. kształceniem specjalnym było objętych 16,9% uczniów na poziomie kształcenia obowiązkowego. Dokłada się wszelkich starań, aby dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi były umieszczane w szkołach ogólnodostępnych, natomiast miejsca w szkołach specjalnych rezerwuje się dla uczniów z poważniejszymi problemami. Do szkół ogólnodostępnych uczęszczało 75% ogółu uczniów szkół obowiązkowych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami mogą również kształcić się w kilku ogólnodostępnych szkołach zawodowych.

8. Nauczyciele

Kształcenie nauczycieli prowadzą uniwersytety i wyższe szkoły zawodowe. Nauczyciele nauczania początkowego uczą zwykle większości przedmiotów w klasach I-VI, a nauczyciele przedmiotu uczą maksymalnie trzech przedmiotów w klasach VII-XII. Większość nauczycieli szkół zawodowych kształci się obecnie w wyższych szkołach zawodowych. Otrzymywane dyplomy i świadectwa potwierdzają kwalifikacje pedagogiczne absolwentów. Po przepracowaniu co najmniej trzech lat w zawodzie, nauczyciel może wystąpić o przyznanie mu wyższej kategorii zawodowej. Istnieją cztery takie kategorie. Na doskonalenie zawodowe nauczycieli przyznaje się specjalną dotację z budżetu państwa (stanowiącą ok. 3% kwoty przewidzianej na wynagrodzenia nauczycieli). Od 2004 r. absolwenci studiów nauczycielskich muszą odbyć staż w miejscu pracy (*kutseasta*), trwający cały rok szkolny. W ciągu tego roku przyszli nauczyciele odbywają praktyki, korzystając z pomocy opiekunów nauczycieli i opiekunów z uniwersytetów (kolegów uniwersyteckich). Po ukończeniu tej fazy kształcenia otrzymują wymagane kwalifikacje pedagogiczne.

9. Aktualne reformy i priorytety w dziedzinie edukacji

Kształcenie ogólne

Ministerstwo Edukacji i Nauki opracowało wraz z partnerami program pod nazwą „Edukacja XXI wieku”. W ramach tego programu rewiduje się programy nauczania poszczególnych przedmiotów oraz określa standardy wymagań. Program ma na celu uelastycznienie przepisów dotyczących dydaktyki, zniesienie obowiązku powtarzania klasy oraz zapewnienie uczniom pomocy i opieki zgodnie z ich potrzebami, specyfiką rozwoju indywidualnego oraz postęпами w nauce. Określono zakres odpowiedzialności dyrektorów szkół, ich prawa i obowiązki oraz przewidziano szerszy udział rodziców w zarządzaniu szkołą. W celu zapewnienia bardziej efektywnego wykorzystania środków finansowych opracowuje się także nowy model finansowania szkół.

Kształcenie zawodowe i kształcenie ustawiczne

Obecnie opracowuje się Krajowy System Kwalifikacji Pracowników, który będzie również uznawany przez pracodawców. Dotychczas do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe przystępowała jedynie niewielka liczba absolwentów szkół zawodowych, natomiast po 2004 r. absolwentom szkół zawodowych stworzono szersze możliwości przystępowania do tych egzaminów.

Aktualnie przygotowuje się również rozwiązania umożliwiające młodzieży, która nie ukończyła szkoły obowiązkowej, zdobycie wykształcenia zawodowego, a uczniom, którzy po ukończeniu kształcenia obowiązkowego uczęszczają do zawodowej szkoły średniej realizującej nominalnie 3-letni program kształcenia, przedłużenie nauki o dodatkowy rok, aby w ten sposób zdobyli oni wiedzę z przedmiotów ogólnokształcących w zakresie pozwalającym im skutecznie konkurować o miejsce w szkołach wyższych.

Istotne znaczenie ma wprowadzenie standardów zawodowych, które będą stanowiły podstawę przy opracowywaniu ogólnokrajowych programów nauczania.

W celu zapewnienia szerszego dostępu do kształcenia zawodowego przygotowuje się obecnie koncepcję szkół zintegrowanych, która przewiduje, że w rzadko zaludnionych obszarach wiejskich będzie można zdobyć wykształcenie zawodowe również w szkołach ogólnokształcących. Szkoły zawodowe – oprócz kształcenia fachowców w różnych zawodach – prowadzą na coraz szerszą skalę kursy doskonalenia i re kwalifikacji.

Szkolnictwo wyższe

W latach 2001-2003 wprowadzono wiele zmian prawnych mających na celu zapewnienie porównywalności estońskiego systemu szkolnictwa wyższego z systemami w innych krajach tego regionu i zwiększenie konkurencyjności absolwentów uczelni estońskich na europejskim rynku pracy.

Najważniejsza zmiana, którą należało wprowadzić w Estonii po podpisaniu Deklaracji Bolońskiej, dotyczyła przejścia na dwustopniowy system studiów. Wcześniej specjaliści kończyli 4-letnie studia, które uprawniały ich do zajmowania stanowisk wymagających wyższego wykształcenia. Przyznawany wcześniej tytuł licencjata stanowił kwalifikację końcową, natomiast nowy tytuł licencjata oznacza jedynie, że absolwent opanował podstawową wiedzę i umiejętności. Wprowadzicie przepisy zezwalają uniwersytetom estońskim na prowadzenie studiów licencjackich trwających zarówno trzy, jak i cztery lata (ograniczenie nałożone przez państwo odnosi się wyłącznie do studiów magisterskich, których maksymalną długość wyznacza 5-letni system finansowania), większość uniwersytetów wybrała model 3-letnich studiów na tym poziomie. Profesjonalną wiedzę i umiejętności uzyskuje się wraz ze

specjalizacją podczas dwóch kolejnych lat studiów. Zbliżona struktura programów sprzyja mobilności studentów w obrębie kraju, umożliwiając im – po ukończeniu studiów licencjackich – wybór odpowiedniego programu z oferty studiów magisterskich. Dwustopniowa struktura studiów nie została wprowadzona na wszystkich kierunkach studiów; wyjątek stanowią długie jednolite studia na kierunkach związanych głównie z zawodami regulowanymi (lekarz, dentysta, architekt, inżynier itp.).

Przejście na dwustopniowy system studiów nastąpiło w Estonii dość szybko dzięki inicjatywie samych uniwersytetów. Uniwersytety zdołały przygotować odpowiednie zmiany w ciągu 18 miesięcy, a po uchwaleniu przez estoński Parlament (*Riigikogu*) Ustawy o uniwersytetach w czerwcu 2002 r. stworzono pełne podstawy prawne do wprowadzenia systemu dwustopniowego od roku akademickiego 2002/03.

Szereg pozostałych celów Deklaracji Bolońskiej nie wymaga tak wielu zmian w Estonii. Od 2003 r. funkcjonuje system akredytacji oparty na ocenie środowiskowej, w którym zwiększono rolę ekspertów zewnętrznych, aby zapewnić obiektywność. Zasadę obliczania wymiaru kształcenia na podstawie nakładu pracy studenta wprowadzono w Estonii już na początku lat 90-tych wzorem krajów skandynawskich. Przechodzenie na Europejski System Transferu Punktów zakończy się do 1 września 2006 r. Państwo wspiera mobilność estońskich studentów i nauczycieli w ramach programów europejskich, a wprowadzanie ujednoliconego suplementu do dyplomu zostanie zakończone w roku akademickim 2004/05.

Stworzono również podstawy prawne do funkcjonowania systemu wzajemnego uznawania dyplomów i kwalifikacji, co stanowi z kolei warunek swobodnego przepływu osób w obrębie Unii Europejskiej. Estonia uchwaliła Ustawę o uznawaniu zagranicznych kwalifikacji zawodowych, która weszła w życie 1 stycznia 2001 r. Sprawy dotyczące uznawania kwalifikacji do celów akademickich zostały uregulowane w Konwencji Lizbońskiej o uznawaniu kwalifikacji związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia w regionie Europy, którą estoński Parlament ratyfikował 1 kwietnia 1998 r.

Na początku roku akademickiego 2002/03 wprowadzono także nowy system finansowania uczelni. W nowym systemie finansowanie jest powiązane z efektywnością w taki sposób, że wysokość przyznawanych uczelniom funduszy zależy od liczby absolwentów i odzwierciedla „zamówienie” na szersze dyscypliny, zamiast określać liczbę kandydatów, którzy mają zostać przyjęci na poszczególne kierunki. Zasady te obowiązują od roku akademickiego 2002/03.

Obecnie równie istotne znaczenie przy opracowywaniu polityki w dziedzinie szkolnictwa wyższego mają regulacje dotyczące przyznawania wspólnych tytułów/stopni (wydawania wspólnych dyplomów) oraz kwestia promowania mobilności studentów i nauczycieli akademickich. W związku ze spadkiem liczby studentów i ograniczonymi środkami finansowymi dyskutuje się aktualnie o specyfice celów i uzyskiwanych kwalifikacjach w dwóch sektorach szkolnictwa wyższego – uczelniach akademickich i zawodowych. W kontekście zwiększającej się roli uczelni prywatnych tematem dyskusji może także stać się kwestia wyrównywania szans w dostępie do miejsc na studiach finansowanych z budżetu państwa.

Opracowanie: Estońskie Biuro Eurydice

Bardziej szczegółowe informacje o systemach edukacji w Europie można znaleźć w prowadzonej przez EURYDICE bazie danych EURYBASE (<http://www.eurydice.org>).

Ostatnia aktualizacja: grudzień 2004